

БЄЛЯЄВА О.М.

**ТЕРМІНОЛОГІЧНА СИНОНІМІЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА
ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ**

(на матеріалі латинської медичної термінології)

Синонімія займає центральну позицію у лексико-семантичних відношеннях будь-якої мови, у тому числі мови для спеціальних цілей (Language for Special Purposes – LSP). Відношення дослідників до термінологічної синонімії (ТС) неоднозначне. Одні дослідники вважають ТС результатом мовної надмірності [3], явищем, яке заважає реалізації комунікативної функції термінологій, ускладнює спілкування між спеціалістами [5, с. 11]. Інші визнають, що моносемія та відсутність ТС існує як провідна тенденція у зазначеному функціональному класі, але вони ніколи не реалізується повністю [5, с.94]. Деякі вчені заперечують існування синонімії у термінологічних системах, наголошуючи, що те, що вважається ТС, являє собою термінологічну дублетність. У цьому аспекті поява дублетних найменувань у термінології пов'язується з неупорядкованістю термінологічних систем, якої при свідомому відношенні до термінотворення можна позбутися [5, с. 61].

Представники когнітивної парадигми у сучасній лінгвістиці пояснюють наявність у мові синонімії тим, що «когнітивні структури не обов'язково прив'язані до певного мовного знаку: одна й та ж когнітивна структура може бути виражена за допомогою різних значень одного й того ж слова (полісемія) або значень різних слів (синонімія) [1, с. 16]», відтак вибір синоніма обумовлений його унікально-семантичними особливостями та індивідуальною концептуальною структурою, яка об'єктивується саме ним [4]. Крім того, когнітивна структура може об'єднувати декілька слів, що служить джерелом формування фразеологічних одиниць. Синонімія обумовлена тим, що LSP, як і природна мова, – не готовий продукт

діяльності, а сама діяльність, тому ТС розглядається як природний стан LSP [7].

Різниця у сполучуваності семантично споріднених одиниць свідчить про тонкі відмінності «предметів думки», які стоять за ними. Відмінність у сполучуваності близьких або навіть дублетних термінологічних одиниць відображує семантичну нетотожність, за якою криється диференціація фрагментів наукової думки, що породжує значну кількість семантично дублетних термінів, зумовлених існуванням різних наукових концепцій, напрямів, шкіл [7, с. 39]. Отже, синонімія відображає пізнавальну, узагальнюючу діяльність людського розуму, тому різні боки сприйняття одного об'єкта обумовлюють виникнення декількох найменувань, у яких зафіксовані різні характерні ознаки. Наявність паралельних найменувань (лексичних варіантів) не заважає спілкуванню, а їхня конкуренція сприяє більш випуклому, об'ємному його відображенню [5, с.78].

Існування синонімії у лексиці LSP пояснюється такими факторами: пошуком більш раціонального позначення найменування, створенням нового найменування без урахування вже існуючих одиниць, проявом системності у термінах різних шкіл та напрямів, запозиченнями [6, с. 50]. ТС є також результатом синхронного існування двох варіантів термінологічних найменувань – повного та скороченого [2]. Скорочений варіант може виникати або внаслідок лексичного скорочення терміна-словосполучення, або шляхом заміни словосполучення однослівним найменуванням (складноскороченим словом, складним словом, похідним словом).

Однією з особливостей ТС є відсутність стилістичної функції – термінологічні синоніми не мають жодних додаткових характеристик, характеризуючи один денотат з різних боків (наприклад за функцією та зовнішнім виглядом). Отже, термінознавці вважають, що в LSP реалізується різновид функціональної синонімії, яка полягає у заміщенні (запозичений варіант автохтонний варіант, повний варіант / скорочений варіант, словесне

вираження поняття / символічне вираження поняття) й уточненні (абревіатура / відповідне термінологічне словосполучення, епонім / термін, утворений шляхом виокремлення класифікаційної ознаки поняття) [2; 6].

Ми дотримуємося думки дослідників, які зазначають, що синонімія – це особливо поширене явище у медичній термінології [6]. При цьому вважаємо за необхідне розмежовувати поняття термінологічні синоніми та латино-грецькі дублетні позначення. Таке розмежування, на нашу думку, є доцільним особливо у прикладному аспекті, оскільки латинський та грецький аналоги функціонують, як правило, у різних понятійних полях. Так, термінологічні одиниці латинського походження та гібридні одиниці у своїй більшості вживаються для позначення анатомічних понять, тоді як грецькі еквіваленти переважно використовують для утворення назв понять клінічної медицини.

Ще один аргумент на користь такого розмежування – латинські одиниці виступають динамічними одиницями, які функціонують і як термін, і як складова номенклатурного найменування (НН), беручи при цьому участь у термінологічному словотворенні. Натомість одиниці грецького походження, за окремими винятками, слугують лише як складові термінів-комполітів – терміноелементи. Наприклад: **кістка** → **os, ossis n** (лат.) / **osteon** (гр). Латинський варіант функціонує як термін, який супроводжується дефініцією: **кістка (os)** – окрема складова частина скелета, хребетних тварин і людини; як елемент НН – **os occipitale** (потилична кістка), **corpus ossis hyoidei** (тіло під'язикової кістки), **medulla ossium** (кістковий мозок); виступає іменною основою у процесах термінологічної деривації – **osseus** (кістковий), **interosseus** (міжкістковий), **ossiculum** (слухова кісточка), **ossificatio** (окостеніння). Натомість грецький варіант фігурує як терміноелемент **ost(e)-** зі значенням «кістка» більше, ніж у 50 клінічних термінах. Взаємозаміна дублетного терміна **os** на **osteon** неможлива, так само як неможлива заміна латинської основи **oss-** на грецьку основу **ost(e)-** у складних і похідних одиницях, у яких зафіксована основа **oss-**.

Водночас у сучасній медичній терміносистемі спостерігається значний відсоток термінологічних синонімів функціонального типу. У цьому типі ТС виокремлюється декілька структурних підтипів (ПТ):

ПТ1 → «слово / словосполучення» – *stenocardia / angina pectoris, gastrectasia / dilatatio ventriculi, highmoritits / sinusitis maxillaris, cheiloschisis / labium leporinum / labium fissum;*

ПТ2.1 → «словосполучення / словосполучення (зі змінними компонентами)» – *hypertensio arterialis / morbus hypertonicus, angioma fibrosum / fibroma angiomatosum;*

ПТ2.2 → «словосполучення / словосполучення (з одним змінним компонентом)» – *calculus dentalis / calculus salivalis, cholera Asiatica / cholera epidemica;*

ПТ2.3 → «словосполучення / субстантивована форма» – *intestinum c(a)ecum / c(a)ecum, intestinum duodenum / duodenum, membrana decidua / decidua, vena saphena / saphena;*

ПТ3 → «повна форма терміна (номена) / скорочена форма терміна (номена)» *blepharoptosis / ptosis, leucocytosis / leucosis, erythrodiapedesis / erythropedesis;*

ПТ4.1 → «термін (номен) / епонімічний аналог» – *ileitis terminalis / Crohni morbus, struma exophthalmica / Basedowi morbus, glandulae vestibulares majores / glandulae Bartholini.*

Слід зауважити, що в певних випадках латинські і грецькі терміноелементи, будучи складовою терміна або НН, можуть виступати у ролі абсолютних синонімів: *phleborrhexis / venorrhexis* (розрив вени), *splenitis / lienitis* (запалення селезінки), *angiopathia / vasopathia* (порушення тонуусу кровоносних судин, обумовлене розладом нервової регуляції – буквально «захворювання судин»).

Таким чином, у медичній термінології існує значна кількість синонімів як семантичного, так і функціонального типів. Крім того, доцільно розмежовувати поняття власне термінологічні синоніми та латино-грецькі

дублети, які у статусі терміноелементів актуалізуються на рівні словотвору. Обґрунтування теоретичних аспектів синонімії, виокремлення основних її типів класифікація підтипів дозволяє стверджувати, що у процесі викладання латинської мови та медичної термінології у вищих медичних навчальних закладах робота з синонімами є важливою складовою формування термінологічної компетентності майбутніх лікарів і потребує систематичної роботи на практичних заняттях та у процесі самостійної роботи студентів. З метою реалізації поставленої мети автором доповіді розроблений комплекс вправ і тестових завдань, впроваджених у навчальний процес.

Література

1. Баранов А.Н., Добровольский Д.О. Постулаты когнитивной семантики // Известия АН. Серия литературы и языка. – 1997. – Т. 56, № 1. – С. 11–21.
2. Даниленко В.П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
3. Крыжановская А.В., Симоненко Л.А. Актуальные проблемы упорядочения научной терминологии. – К.: Наукова думка, 1987. – 164 с.
4. Кубрякова Е.С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
5. Лингвистические проблемы научно-технической терминологии: сб. науч. тр. – М.: Наука, 1970. – 231 с.
6. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории. – М.: Наука, 1989. – 246 с.
7. Чернейко Л.О. Металингвистика хаос и порядок // Вестник московского университета. Сер. 9. Филология. – 2001. – № 5. – С. 38–52.